

Алла ВАСЮРІНА, Алла КЛІМОВА
СТРІТ-АКТ ЯК СОЦІАЛЬНО-ЕСТЕТИЧНИЙ ФЕНОМЕН
УРБАНІЗОВАНОГО ПРОСТОРУ

В статті висвітлюється сутність та зміст такого соціально-естетичного напрямку, як “стріт-арт”, аналізуються фактори впливу, що спричинили появу цього жанру образотворчого урбаністичного мистецтва та ідеї, якими керуються митці вуличного мистецтва. Акцентується увага на соціальній значущості змісту творів стріт-арту, розкривається сутність стріт-арту як сучасного засобу візуального вираження актуальних ідей та почуттів суспільства.

***Ключові слова:** стріт-арт, мурал, вуличне мистецтво, естетика, художня творчість.*

Постановка проблеми. Серед чисельних проблем сучасного суспільства особливий інтерес науковців привертає феномен візуальної естетизації урбанізованого простору, художньої репрезентації актуальних ідей сьогодення, їх символічного значення. Серед багатьох постмодерністських мистецьких реалій (інсталяція, перформанс, акціонізм, флешмоб, паблік-арт тощо) особливого значення набуває вуличний живопис, який презентується у різних жанрах, техніках і має значне смислове розмаїття. Художня креативність у ХХІ ст. реалізує свої можливості швидше, ніж спеціалізована наукова думка встигає опанувати такі інноваційні зміни. Усталені терміни, якими позначали традиційні мистецькі форми, перестали відповідати новим художнім викликам. Сьогодні існує термінологічна невизначеність і плутанина навколо вуличного живопису, який часто визначають як стріт-арт: графіті, спрей-арт, інвайронмент, мурал, розпис фасадів, монументально-декоративне мистецтво, настінний живопис, настінний розпис, мозаїка, фреска тощо. В статті будемо послуговуватися терміном стріт-арт як таким, що позначає різноманітність вуличного живопису, де полотном стає місто (стіни будівель, огорожі). Митці міського живопису (їх можна назвати урбан-художниками) прагнуть донести свої думки до співгромадян без посередників, без просторових перепон (галерея, музей). Мистецтво намагається залишити закритий елітарний простір, прагне “вийти на вулицю” і, таким чином, наблизитися до містян.

Візуалізація соціально значущих проблем стає своєрідною візитівкою архітектурного обличчя сучасних українських міст. Українське вуличне мистецтво мало швидко еволюцію: від хаотичних розписів парканів і дивних графіті в 90-х до грандіозних філософських муралів сьогодення, від символічності знаків, сутність яких розуміли лише прихильники певних молодіжних субкультур, до візуалізації проблематики важливого суспільного значення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Стріт-арт у сучасній науці часто розглядають в контексті яскравих “викликів сучасності”, який змінив

статус майже з маргінального явища на сучасне мистецтво. Як факт, стріт-арт потужно вривається в урбанізований простір у II пол. XX століття (спочатку у 70-х роках – у США, у 80-х роках – у європейських країнах, після розпаду СРСР – у 90-х – у країнах пострадянського простору). Його дослідження мають коротку історію. Науковці звернули увагу на вуличне мистецтво головним чином у XXI ст. Сьогодні інтерес до стріт-арту зростає, збільшується кількість наукових публікацій, адже вуличне мистецтво не перестає еволюціонувати, втілюючись у нових формах. Науковий внесок у розгляд цієї мистецько-філософської проблеми зробили такі зарубіжні вчені, як Рафаель Шактер [10], Ніколас Рігл [11], Льюїс Боу [7], Алісон Янг [14; 15] та інші [8; 9; 12; 13].

Разом із тим слід визнати, що у вітчизняній науці поки що мають місце початкові спроби визначити головну ідею самовираження людини за допомогою вуличного мистецтва. Дослідженням цієї теми займалися Наталія Самутіна [5], Анна Алексєєва [1], Андрій Монастирський [3], Артем та Ганна Онкович [4].

Метою статті є висвітлення сутності та змісту такого соціально-естетичного мистецького напрямку, як стріт-арт, аналіз факторів впливу, що спричинили появу чисельних різновидів вуличних образотворчих жанрів та ідей, якими керуються урбан-митці. Особлива увага приділяється українським муралам, їх художній цінності, але перш за все соціальній значущості.

Процес дослідження стріт-арту як соціально-мистецького явища, перепитій його розвитку, актуалізує широке коло філософських, гносеологічних, естетичних, методологічних проблем, пов'язаних із пізнанням загальних закономірностей розвитку суспільства та людини.

Виклад основного матеріалу. Стріт-арт – це мистецтво відкритого простору, демократичне і вільне. Хоча сьогодні митці мають узгоджувати свій художній проект і з громадськістю, і з владою, але залишається свобода творчості, свобода художнього висловлювання. Автори монументальних творів стріт-арту звертаються не до обізнаної розпещеної невеличкої групи мистецьких експертів, а до звичайних громадян, які часто не мають спеціальних художніх знань. Проте художнє втілення певної ідеї має зачепити душу людини, тому сюжети часто є соціально актуальними, мають значний естетичний вплив. Все частіше стверджується думка про те, що стріт-арт став соціальною зброєю, призначенням якої є досягнення змін у суспільстві. Ціллю цієї зброї стають не окремі вулиці, а цілі міста.

Мистецтво стріт-арту своїм корінням сягає часів давніх цивілізацій. Наприклад, в Месопотамії малюнками прикрашали стіни храмів, які склалися з малопривабливої необпаленої цегли. На стінах зображувалися фігури тварин, людей, богів. Поширеною картиною була хода жерців, які вели биків для жертвопринесення. І вулиці античних міст містили різні зображення. Найбільше їх було, звичайно, на будівлях, що мали релігійне призначення. Так у Помпеях на вулицях стояли вівтарі, які прикрашалися живописом, ліпниною, орнаментикою написів. В середньовічну

християнську добу відбуваються певні зміни в зовнішньому оздобленні храмів. Суворий канон церковного мистецтва вимагав дотримання певних правил в архітектурі, живописі, музиці. Християни різних європейських міст у будівництві розкішних храмів нібито змагалися між собою в мистецькому виявленні любові до Бога. Романські та готичні храмові споруди оздоблювалися чисельними скульптурами, збагачувалися красою кольорових вітражів, дивували запаморочливими конструкціями. Проте розписів на зовнішніх стінах храмів майже не зустрінемо. Це пов'язано з багатофункціональністю храмів, серед яких важливою була оборонна, що передбачала можливість дати прихисток мешканцям міста у випадку ворожого нападу. Та все ж деякі спроби естетизації вуличного простору міст існували і в добу Середньовіччя. Часто малюнки на стінах будівель мали прикладне значенні. Заможні городяни оздоблювали будинки зображенням родових гербів. Ремісники часто замовляли малюнки, які мали відношення до їх праці і виконували своєрідну функцію вивіски, вказівника. Розписи на будівлях були наслідком навіть ухиляння від податків. Так, у деяких містах середньовічної Європи оподатковувалися навіть вікна, які виходили на вулицю. Мешканці міст, щоб уникнути зайвих витрат, замурували вікна, але задля естетики малювали вікна на стінах своїх осель. Ці особливості середньовічного стріт-арту можна споглядати, наприклад, у чеському мальовничому місті Чеськи-Крумлов. Історичний центр міста внесений у список всесвітнього спадку ЮНЕСКО в 1992 році саме завдяки середньовічним розписам будівель, які збереглися й до сьогодні. Найвідомішою спорудою цього міста є замок. Стіни замку Чеськи-Крумлов розписані у техніці, яку можна назвати "графіті". Перші згадки про цю будівлю були датовані ще 1240 роком. Але не лише вона зберегла на собі чудернацькі розписи. Зображення прикрашають практично усі фасади старого міста. Давні, обшарпані, іноді, нібито, повністю занедбані, вони все одно зберігають свій неповторний шарм і виграшно відтіняють красу вузьких чеських вуличок.

Українська культура має свої національні коріння вуличного живопису. Можна згадати мальовничі українські села з яскраво розписаними хатами. Неодноразово пише про малюнки на оселях і український майстер прози М. В. Гоголь. В "Вечорах на хуторі біля Диканьки" молодий Вакула не лише коваль, але і маляр, який і зовні хати розмальовував.

Важливим етапом у розвитку стріт-арту стає ХХ століття. Новий сплеск вуличної творчості припадає на час після Другої світової війни. В післявоєнному суспільстві загострюються соціальні проблеми, підвищуються протестні настрої, формуються нові контркультурні ціннісно-сміслові реалії. Простір міста, його будівлі, паркани дають можливість молоді візуалізувати нове бачення світу, заявити про незгоду з традиційними цінностями старого суспільства. Де хто з дослідників вважають пам'ятками в жанрі стріт-арту навіть написи на кшталт "Тут був Кілрой" (нібито це послання залишав на внутрішніх стінах суден працівник американської кораблебудівної фірми Дж. Кілрой. А потім, невідомо чому, цей напис почали залишали солдати США

на місцях важких боїв Другої світової війни) [5, с. 239]. Але все це передісторія. Розквітає вулична образотворчість в 70-ті роки ХХ століття. Її навіть визначають як “рок-н-рол візуального мистецтва” (Ніколас Рігл) [11, с. 252]. Своєрідний “ренесанс” жанру відбувається в США. Філадельфія, Нью-Йорк та інші міста країни “постраждали” від активності аматорських митців. Хаотичні написи, чудернацькі карикатури, хаотичні зображення не були спроможні візуально прикрасити простір міст. Активізується дискусія навколо сутності стріт-арту: мистецтво чи вандалізм. Проте це хвороба зростання. Така активізація творчості знизу швидко привернула увагу професійних митців до нового відкритого міського простору, де відкриваються великі можливості для творчої людини. Достатньо згадати таких американських стріт-артерів як Кіт Харінг, Жан-Мішель Баскія, які змогли вдихнути нове життя у вуличне мистецтво.

У 80–90-х роках минулого століття естафету стріт-арту перехоплюють країни Європи. Звичайно, популярним він стає у Парижі. Один з відомих вуличних художників Зевс (*Zevs*), твори якого прикрашають вулиці міст, дав цікаве визначення стріт-майстра. На питання інтерв'юера про відмінність стріт-артиста від художника, що працює в більш традиційних жанрах, він відповів: – “Різниця є без сумніву. Художники вулиць отримують неймовірне задоволення від перебування у вуличному середовищі та інтеграції їх мистецтва в реальне життя. На вулиці вони знаходяться вдома – в їх звичному рідному середовищі. А ті художники, що працюють в ательє (студії) є в галереї запрошеними гостями” [2]. *Zevs* обирає визначальною рисою своїх творів стікання з них довгих ліній фарби. Цим він прагне відобразити швидкоплинність людського буття. Митець стверджує, що в житті не існує нічого вічного, а людина своїми діями руйнує існуюче ще швидше.

Початок ХХІ століття відкрив світу ім'я лондонського митця Бенксі (*Banksy*) [5, с. 229]. Він почав піднімати на поверхню значущі проблеми людства, такі як глобальне потепління, теракти, дискримінація, расизм, шовінізм та інші. Художник ніколи не повторювався у своїх роботах, кожного разу доносив світові нову художню ідею креативно і яскраво.

Не оминув стріт-арт і Україну. Чисельні соціальні та політичні проблеми, перезавантаження суспільної свідомості українців в ХХІ столітті стимулювали активних і не байдужих митців до реалізації художніх задумів в новому для України вуличному форматі. Українці активно включилися в дискусію навколо сучасних художніх реалій, якими стали чисельні мурали в різних містах країни. Протистояння думок щодо нової естетики урбанізованого простору призводить до бурхливих дискусій: мистецтво чи варварство, прекрасне чи потворне. Судження науковців, митців і громадськості часто є протилежними. Одні наполягають на тому, що мурали не мають художньої цінності, вони не є творами мистецтва, а тому нічого не варті. Інші переконані, що вуличний живопис є прикрасою сучасного міста, він має і естетичну і соціальну значущість. Достатньо згадати полеміку навколо патріотичного арт-об'єкту на Андріївському узвозі у Києві, де

зображена “сумна” українська дівчина. Мурал звинувачували і у відсутності художнього смаку, і у невідповідності щодо традиційних уявлень про українську жіночність. Проте, на думку авторів-муралістів, ця робота має багато зашифрованих символів, вона відбиває бачення художників ситуації в суспільстві, їх віру у “ренесанс” України.

Ще один мурал в Києві на Великій Житомирській “Святий Юрій” дав привід для палких дискусій. Тема художньої цінності цього твору не розглядалася, хоча схвальні відгуки про цю роботу можна було почути навіть від фахівців. Варто зазначити, що цю роботу високо оцінили також і зарубіжні митці. Картина містить символічне зображення воїна-козака з головою соколу, який бореться з великим змієм. Це втілення ідеї вічного протистояння добра і зла, незламності духу українського народу, його давнього прагнення до свободи. Саме смислове навантаження ідеї було найбільш цікавим для обговорення громадськістю.

Не оминув цей мистецький рух інші міста України, наприклад, м. Суми. Тут ми можемо побачити як і копії всесвітньо відомих творів живопису, так і оригінальні мистецькі фантазії. Варто зазначити, що соціальна проблематика не втрачаючи своєї актуальності, починає поступатися місцем проблемам світоглядним, філософським: парадокси людського буття, смисл життя та смерті, розуміння волі і проблеми вибору.

Висновки. Таким чином, стріт-арт є невід’ємною соціально-естетичною складовою сучасного урбанізованого простору. Це не лише художній, але й філософський рух. Митці піднімають і відтворюють образотворчими засобами актуальні питання сьогодення: свобода, рівність, цінність життя, справедливість, любов. Формат стріт-арту дає можливість художникам реалізувати найсміливіші творчі ідеї, оскільки вони вільні від канонічних правил інших мистецьких форматів. А пострадянський бідний невиразний простір вулиць великих і малих міст України прикрашається і перетворюється завдяки вуличному малярству. Історія українського муралу безпосередньо пов’язана з історією становлення української культурної ідентичності, піднесенням патріотизму, усвідомленням національної самобутності і неповторності.

Література

1. Алексеева Анна. Польові дослідження публічного простору Art-Ukraine А. Алексеева. – 2010. – № 4 (17). – С. 158–161.
2. Ложкина А. ZEVS: Мне нравится давать ответ рекламе – например, залить краской изображение на билборде / А. Ложкина [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://artukraine.com.ua/a/zevs-mne-nravitsya-davat-otvet-reklame-naprimer-zalit-kraskoy-izobrazhenie-na-bilborde/#.W42DXyQzbIU>
3. Монастырский Андрей. Эстетические исследования : тексты, аукционные объекты, инсталляции / А. Монастырский. – М. : Герман Титов, 2009. – 562 с.
4. Онкович Артем, Онкович Ганна. Вуличне мистецтво : медіаосвітній аспект // Від медіаграмотності до медіакультури : стратегії, проблеми, перспективи : тези доп. Міжнар. наук.–практ. Інтернет-конф., м. Миколаїв, 27 квітня 2016 р. – Миколаїв : ОППО, 2016. – С. 69–71.

5. Самутина Наталья, Оксана Запорожец, Варвара Кобыща. “Не только Бэнкси: стрит-арт в контексте современной городской культуры” // Неприкосновенный запас. – № 86 (6). – 2012. – С. 221–244.
6. Чепелик О. Практики соціальної скульптури, або спроби подолання постмодернізму // Образотворче мистецтво. – 2007. – № 4. – С. 8–12.
7. Bou Louis. NYC BCN: Street Art Revolution. – Monsa : Harper Design, 2006. – 650 с.
8. Dickens Luke. Placing post-graffiti: the journey of the Peckham Rock // Cultural geographies. – 2008. – №15 (4). – P. 471–496 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://hal.archives-ouvertes.fr/hal-00572052/document>
9. Ferrell Jeff, Robert D. Weide. Spot Theory // City : Analysis of Urban Trends, Culture, Theory, Policy. – 2010. – Action 14(1–2). – P. 48–62.
10. Rafael Schacter. The World Atlas of Street Art and Graffiti. – Sydney : NewSouth Publishing, 2013. – 400 p.
11. Riggle Nicholas Alden. Street Art: The Transfiguration of the Commonplaces // The Journal of Aesthetics and Art Criticism. – Vol. 68. – Issue 3. – 2010. – P. 248–257 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://onlinelibrary.wiley.com/doi/10.1111/j.1540-6245.2010.01416.x/epdf?r3_referer=wol&tracking_action=preview_click&show_checkout=1&purchase_referrer=www.google.com.ua&purchase_site_license=LICE
12. Merrill Samuel. Keeping It Real? Subcultural Graffiti, Street Art, Heritage and Authenticity. // International Journal of Heritage Studies. – Vol. 21. – Issue 4 : Heritage Erasure. – 2015. – P. 369–389.
13. Visconti Luca M., John F. Sherry Jr., Stefania Borghini and Laurel Anderson. Street Art, Sweet Art? Reclaiming the ‘Public’ in Public Place // Journal of Consumer Research. – 2010. – №3. – P. 511–529 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://www3.nd.edu/~jsherry/pdf/2010/Street%20Art.pdf>
14. Young Alison. Cities in the City : Street Art, Enchantment, and the Urban Commons // Law & Literature. – 2014. – V.26. – Issue 2. – P. 145–161.
15. Young Alison. 2014b. Street Art, Public City : Law, Crime and the Urban Imagination. – New York : Routledge, 2014. – 177 p.

Отримано 10.05.2018

Summary

Vasyurina Alla, Klimova Alla. Street art as a social and aesthetic phenomenon of urbanized space.

The article covers the essence and content of such a socio-aesthetic direction as “street art”, analyzes the factors of influence that led to the emergence of this genre of fine urban art and the ideas that guide street art. The emphasis is made on the social significance of the content of street art. The author reveals the essence of street art as a modern means of visual expression of actual ideas and feelings of society. Street art in modern science is often viewed in the context of bright “challenges of the present”, which has changed the status almost from the marginal phenomenon to contemporary art. Today, interest in street art is increasing, because street art does not cease to evolve, being embodied in new forms.

In this paper, the term “street art” is used to denote the diversity of street painting, where the city becomes a canvas (walls of buildings, fences). The author selected morals among the many artistic expressions of street art for the study. The history of the antral (ancient civilization, the Middle Ages, modernity) is considered in the paper. The factors contributing to the development of street art are analyzed, various traditions of street monumental painting are highlighted, which were often associated with historical features of socio-cultural life. Also, attention is paid to the Ukrainian antlers, their artistic values, but above all to social significance. Ukrainian street artists raise and reproduce topical issues of the present with visual means: freedom, equality, value of life, justice, love. The history of the Ukrainian anthem is directly related to the history of the formation of Ukrainian cultural identity, the rise of patriotism, awareness of national identity and uniqueness.

Keywords: *street-art, mural, creativity, aesthetics, cityscape.*